

Учитель

Цікаві факти про життя і діяльність видатного вченого-психолога Григорія Костюка

Григорій Силовим Костюк – перший видатний учений, якого я зустріла на своєму життєвому шляху. Було це у 1955 році, коли після закінчення Львівського педагогічного училища я вступила до Київського державного педагогічного інституту ім. Горького на дошкільне відділення педагогічного факультету. Це був уже другий набір на відділення, за програмою якого передбачалося оволодіння двома професіями, одна з яких – викладач педагогіки і психології у педагогічних училищах. Порівняно з іншими факультетами саме тут студенти вивчали найбільше психології. Варто зазначити, що у ті часи психологічних факультетів ні в університетах, ні у педагогічних інститутах не було. На дошкільному відділенні різні види психології ми вивчали протягом усіх чотирьох курсів. Загальну, вікову, педагогічну психологію та спецкурс з психології викладав у нас Григорій Костюк, психологію педагогічної діяльності – Дмитро Федотович Ніколенко, методику викладання психології – Белла Наумівна Зальцман.

Назавжди запам'яталась атмосфера того високого наукового спілкування, яке дарував нам Григорій Силович. Спілкуванням, щоправда, це можна назвати лише умовно. З нашого боку це швидше була зачарована уважність, кожен боявся порушити тишу, пропустити лекцію, соромився задати запитання, щоб воно, бува, не виявилось недоречним. Ми вчилися у школі одразу після війни в умовах нестатків і розрухи, були не тільки блідими фізично, а й досить скромно навченими. Однак ми були здатними оцінити сенс саме наукової психологічної підготовки для нас, майбутніх педагогів. Лекції Григорія Костюка за змістом були надзвичайно складними (на щастя, збереглися мої конспекти), однак зрозумілими: теоретичні положення оживали в прикладах поведінки дітей у різних ситуаціях чи способах розв'язання ними різних проблем, які наводив професор. Мушу сказати, що особливе мистецтво – ілюструвати закони живими прикладами. Живої дитини ми не відчували на заняттях з методик, навіть таких, як методика розвитку мови маленьких дітей, навчання їх лічби, малювання чи інших.

Григорій Силович приклади наводив особливо виразно. Так, ілюструючи один з феноменів Жана П'яже, професор розповів про свій діалог з шестирічною онукою:

- Лесю, кого у вашій групі більше, – дітей чи хлопчиків?

- Дітей.

- Ти так швидко відповіла, невже ти встигла вже полічити?

- Що ти, дідусю, запитуєш, як маленький?! Нащо тут лічити? Діти – це ж хлопчики і дівчатка разом, тож їх більше. І так зрозуміло.

При цьому Григорій Костюк так умів радіти, аналізуючи своєрідність міркувань дитини, в очах у нього немов спалахували промінчики, при похитуванні головою «оживало» хвилясте волосся. Ми водночас бачили видатного вченого і, його очима, талановиту дитину, яка відкриває собі цей складний цікавий світ. Саме на цих лекціях ми усвідомлювали, наскільки важливо поважати цього маленького дослідника, бути уважним до нього. Адже навіть один із найбільш видатних психологів світу Жан П'яже, вивчаючи процеси оволодіння людиною законами логіки, зосереджує дослідницьку увагу на тому, як оволодівають логікою діти. Григорій Силович часто спирався на думку видатного філософа і поета Гете, записану його секретарем Еккерманом, у якій йдеться про те, що філософи давно відкрили закони розвитку світу і їх пояснили, однак кожній дитині на її власному досвіді доводиться цей світ відкривати самостійно.

У багатьох із нас виникали сумніви щодо престижності нашої професії. Вища освіта: чи потрібна вона для того, щоб працювати з маленькими дітьми у дошкільних закладах? Саме лекції професора Костюка допомагали нам переконатись у тому, що серед педагогічних професій робота з маленькими дітьми є чи не найбільш відповідальною, оскільки саме у цьому віці закладаються основи особистості, ті важливі її риси, які визначатимуть її більш чи менш успішну життєву і професійну долю. Важливість професії не завжди збігається з її соціально-економічним престижем. Це також варто усвідомити.

Ставлення професора до студентів визначалось тільки ступенем їхньої старанності, зацікавленості, знаннями. Кожен студент, який добре працював, відчував до себе повагу професора. Незважаючи на свою зайнятість (був Григорій Костюк не тільки нашим викладачем, а водночас і директором НДІ психології з усіма обов'язками організатора, адміністратора і наукового керівництва), професор ставився вимогливо до питань успішності: коли під час сесії студент не показував належного рівня знань, Григорій Силович не ставив «трійку», як це часто робили інші викладачі, полегшуючи собі справу. У нашій маленькій групі 5-6 студентів кожного разу мусили додатково готуватись і презентовати.

Зрозуміло, що зустріч у молоді роки з таким серйозним науковцем позначилась на виборі професії не одного студента. У психологію прийшли А. М.

Богуш, А. М. Давидчук, С. О. Ладивір, Л. Ф. Войтко й інші випускники дошкільного відділення, які вчилися у Григорія Костюка.

В аспірантуру, попри всі життєві обставини, які потрібно було враховувати директорів, Григорію Силовичу все-таки вдавалось набирати людей тямущих і працьовитих. В інституті Григорія Костюка панував культ ученого, культ науки. У 60 – 70 роки ХХ століття, в роки ізоляції, тиші Григорій Силович спонукав науковців підтримувати наукове спілкування з психологами Росії, республік Прибалтики, Середньої Азії, Грузії, Вірменії, особливо допомагав налагоджувати контакти аспірантам, заохочував їх до вивчення іноземних мов, що дало можливість ознайомитись з працями зарубіжних психологів, які часто надсилали свої книги в дарунок професорові, а він після опрацювання на наукових семінарах, віддавав їх у бібліотеку інституту.

Вже у ті часи працівники Інституту проводили свої дослідження з відповідним врахуванням здобутків і напрямів психологічної науки, які були у світі (Ж П'яже, Б. Скіннер, Дж. Брунер, Р. За та інші дослідники).

Відомо, що Григорій Силович розпочинав свою педагогічну діяльність у експериментальній школі Міносвіти, у якій був директором і викладачем математики. Про цей період його діяльності, на жаль, відомо небагато. Водночас є підстави висловити припущення, що Григорій Костюк планував створити школу як особливий осередок освіти і культури, оскільки і сам він закінчив колись один з кращих закладів освіти у Києві – гімназію П. Галагана. Школа значилась під номером 61. Чи є тут певна наступність, чи збереглися у її архівах історичні документи? Мені особливо прикро, оскільки, як з'ясувалось уже згодом, саме у мене була нагода детальніше дізнатись про цю школу в своїй родині, у бесіді з матір'ю мого чоловіка Ольгою Андріївною Рокицькою, брата якої, Миколу Андрійовича, Григорій Костюк запросив викладати малювання і мистецтво.

У 1989 році на ювілейну конференцію, присвячену пам'яті Григорія Силовича, відгукнувшись на оголошення, прийшла Неоніла Пилипівна Францева, яка разом з братом Сергієм (він став художником, однак війна забрала його життя) вчилася у цій школі. Вона розповіла багато цікавого про директора і про своїх вчителів – Степана Васильченка, Олену Журливу, Пилиповича та його дружину, вчительку німецької мови Марію Кіндратівну Кнебель, з особливою теплотою – розповіді про вчителя малювання Миколу Рокицького (відомого представника школи М. Бойчука, який згодом викладав у художньому інституті), він вів і студійні заняття, і співпрацював з драматичною студією, де учні під його керівництвом оволодівали сценографією, готували декорації до спектаклів.

Як справедливо зазначає Ольга Сухомлинська, різного типу школи, гімназії, ліцеї, які функціонували у минулому, є важливою сторінкою історичного розвитку освіти. Якщо досліджувати спрямування освітнього і виховного процесу в ліцеї біля Санкт-Петербурга, гімназій П. Галагана, Науменка чи Фундук-леївської у Києві, то в їх змісті і методах роботи психологічний аспект посідав вагоме місце. У таких закладах, як Острозька академія, згодом і Києво-Могилянська академія якраз і закладались підвалини розвитку психологічної науки та її застосування в освітньому процесі. Ключовою фігурою, яка визначала спрямованість освітнього процесу, був керівник закладу, він в основному і підбирав викладачів, професорів. Можна припустити, школа, якою керував Григорій Костюк, зміст і форми її роботи як предмет історичного дослідження допоможуть розкрити важливу сторінку в історії розвитку освіти.

По-перше, йдеться про становлення школи у перші роки радянської влади, яка заперечувала минулий досвід, а своїх переконливих орієнтирів ще не виробила. По-друге, керівником школи була призначена особистість, яка блискуче закінчила навчання у одній з кращих гімназій – П. Галагана. По-третє, школа працювала під патронатом Міністерства освіти, належала до категорії дослідних, експериментальних шкіл, тобто персонали керівника і вчителів отримували змогу певним чином виявити свою професійну і творчу спрямованість.

Школа № 61 сьогодні успішно функціонує по вул. Артема недалеко від того будинку, де колись знаходилась школа, яку очолював Григорій Костюк, яка теж мала той самий номер. Можливо в архівах школи збереглися певні свідчення про період 20 - 30-х років, про долю випускників того часу. Такий аспект дослідження допоміг би розкрити важливу сторінку у становленні особистості видатного вченого у галузі психології та в розвитку шкільної ланки освіти в Україні.

**О. ПРОСКУРА, кандидат
психологічних наук, Берлін
Фото Неоніли ФРАНЦЕВОЇ**

**Фото 1928 року. Випуск 8 класу дослідної школи №61.
У центрі – директор Григорій Костюк. Серед учителів –
С. Васильченко, М. Рокицький, М. Кнебель**